

Wilhelmas Wundtas studento iš Lietuvos akimis: įrašai apie 1905 metais Leipcigo universitete lankytas paskaitas Vytauto Civinskio *Dienoraštyje*

Junona Almonaitienė

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, Sveikatos psichologijos katedra
junona.almonaitiene@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4674-1464>

Veronika Girininkaitė

Vilniaus universiteto biblioteka
veronika.girininkaitė@mb.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-2127-5594>

Santrauka. Šis straipsnis skirtas sąsajoms tarp Wilhelmo Wundto ir Lietuvos. Jo įvade trumpai paminėti iš ankstesnių tyrimų žinomi faktai apie asmenis iš Lietuvos, studijavusius Wundto Eksperimentinės psichologijos institute Leipcige, ir tuos, kurie Wundto darbus pasirinko kaip savo mokslo studijų objektą. Pagrindinėje straipsnio dalyje lietuviškai ir originalo kalba pirmą kartą publikuojami Wundto paskaitas lankiusio Vytauto Civinskio (lenkų k. *Witold Cywiński*, 1887–1910) *Dienoraščio* įrašai, kuriuose minimas šis garsus vokiečių filosofas ir psichologas. Nors nedidelės apimties, rašyti labai jauno asmens, šie įrašai įdomūs kaip autentiškas studento iš Lietuvos liudijimas. Turimais duomenimis, tai vienintelis toks išlikęs archyvinis dokumentas. Iš *Dienoraščio* įrašų galima spręsti, kaip Civinskis vertino Wundtą, kokios jo studijų Leipcige metu buvo Psichologijos dalyko paskaitos (jų turinys ir forma), kokia buvo fizinė, socialinė ir intelektualinė studijų Leipcige aplinka, kokias galimybes ji teikė studentams. Tai aptariama publikuojamos archyvinės medžiagos komentaruose. Apibendrinant teigiama, kad tokių įrašų egzistavimo faktas gana reikšmingai papildo Lietuvos psichologijos istoriją, o jų turinys atskleidžia Wundto dėmesį filosofiniam eksperimentinės psichologijos pagrindui, psichofiziologijai, kelių jų demonstruotų eksperimentų detales, įvairių priemonių (dūdelių, uogienės ir kt.) bei prietaisų naudojimą jų metu.

Pagrindiniai žodžiai: Wilhelmas Wundtas, Lietuva, Vytautas Civinskis, Witold Cywiński, psichologijos istorija, 1905 m., Leipcigas.

Wilhelm Wundt through the Eyes of a Student from Lithuania: Records in the *Diary* of Vytautas Civinskis Related to Psychology Lectures at Leipzig in 1905

Summary. The article addresses aspects of the connections between Wilhelm Wundt and Lithuania. It is introduced by briefly mentioning facts known from previous research about Lithuanians who studied at Wundt's Institute of Experimental Psychology at Leipzig, and those who chose Wundt's work as the object of their research. In the main part of the article, for the first time, excerpts from a manuscript with Lithuanian student's impressions about Wundt's

Received: 01/05/2022. Accepted: 16/05/2022.

Copyright © 2022 Junona Almonaitienė, Veronika Girininkaitė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

psychology lectures he attended are published in Lithuanian and in original multilingual text. It was written by Vytautas Civinskis (Polish *Witold Cywiński*, 1887–1910), the student of agricultural sciences at Leipzig University, in his Diary in 1905. Although small in volume and written by a very young person, these recordings are interesting as an authentic testimony. According to the available data, this is the only surviving archival document of such kind written by a student from Lithuania. From the document, it is possible to deduce how the student evaluated Wundt as a lecturer, what were the content and form of his lectures, as well as the physical, social and intellectual environment at Leipzig, and what opportunities all that provided for students. The mentioned aspects are discussed in the comments of the archival materials. It is concluded that bringing to awareness the fact of existence of the student's *Diary* entries related to Wundt's lectures complements the Lithuanian psychology history quite significantly, and their content reveals Wundt's attention to the philosophical basis of experimental psychology, psychophysiology, the details of several experiments he demonstrated.

Keywords: Wilhelm Wundt, Lithuania, Vytautas Civinskis, Witold Cywiński, history of psychology, 1905, Leipzig.

Įvadas

Wilhelmo Wundto akademinės veiklos sąsajos su Lietuva, jo studentai iš Lietuvos – šiuolaikinių tyrėjų retai analizuojamos temos. Kiek anksčiau yra įvardyti keli svarbiausi faktai ir paskelbti gana ribotos aprėpties jų komentarai. Žinoma, kad Leipcige 1912 m., vadovaujamas Wundto parengęs ir apgynęs disertaciją apie subjektyvios pojūčių lygybės nustatymą filosofijos daktaro laipsnį gavo Jonas Steponavičius¹ (1880–1947). Liuvėno (Louvain) universitete 1911 m. Pranas Kuraitis (1883–1964) apgynė filosofijos daktaro disertaciją „Wundto pažinimo teorija“ (Plečkaitis, 2000). Kiek plačiau tam tikrais aspektais analizuotas Romano (Ramūno) Bytauto (1886–1915) Maskvos universitete 1912 m. apgintas diplominis darbas „Wundto mokslo apie sielos substancijos sąvoką kritika“ (Bagdonavičius, 1988; Gučas, 1968).

Palyginti neseniai atrasta, kad Wundto psichologijos paskaitas 1905 m. lankė ir Vytautas Civinskis (lenkų k. *Witold Cywiński*, 1887–1910). Sociolingvistikos požiūriu tirdama jo *Dienoraštį*, rašytą 1904–1910 m., saugomą Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau – VUB) Rankraščių skyriuje², tai aptiko Veronika Girininkaitė (2019). Atsižvelgiant į žinių ir refleksijų, atspindinčių Wundto sąsajas su Lietuva, stygių, nutarta publikuoti Civinskio egodokumentinio palikimo dalį – *Dienoraščio* įrašus, kuriuose minimas šis garsus psichologas.

Civinskis, bajoriškos kilmės asmuo, kurio biografijos daugelis faktų dar tikslintini, Leipcigo universitete 1904–1905 m. studijavo žemės ūkio mokslus. Be pagrindinės studijų krypties dalykų, jis lankė nemažai filosofijos ir psichologijos (Max Brahn, Gottlob Friedrich Lipps, Otto zur Strassen), kultūros istorijos (Karl Lamprecht) paskaitų, taip pat

¹ Originalus disertacijos pavadinimas (vokiečių kalba) – „Untersuchung der Herstellung der subjektiven Gleichheit bei der Methode der mittleren Fehler unter Anwendung der Registriermethode“. Preliminarus vertimas – Subjektyvios [pojūčių] lygybės nustatymas vidutinės paklaidos registravimo metodu. Disertacijos pavadinimas ir gynimo data pateikiami Wundto vadovautų disertacijų sąrašė Leipcigo universiteto tinklalapyje, <https://psychologie.lw.uni-leipzig.de/wundt/viewerz.htm>, žiūrėta 2022-03-05.

² Civinskio *Dienoraštis* VUB saugomas fonde 1 (Vytauto Didžiojo universiteto dokumentai), saugojimo vienetui nuo F1-D1024 iki F1-D1052.

Wundto dėstomą Psichologiją³. *Dienoraštyje*, be įvairių kitų temų, Civinskis pasakoja apie studijas Leipce, klausytų paskaitų turinį, komentuoja jį.

Šio straipsnio tikslas – lietuviškai ir originalo kalba publikuoti *Dienoraščio* įrašus, kuriuose minimas Wundtas, ir pateikti jų komentarus. Rengiant publikaciją taikyti tyrimo **metodai** – dokumentų (pirminių istorijos šaltinių) analizė, mokslinės ir enciklopedinės literatūros analizė, sintezė ir apibendrinimas. **Tyrimo naujumą** lemia darbas su pirminiu šaltiniu – Civinskio rankraščiniu *Dienoraščiu*, o **aktualumą** – galimybė tikslinti sąsają tarp Lietuvos ir Wundto akademinės veiklos detales.

Wundto paskaitų atspindžiai Civinskio *Dienoraštyje*

1 pav.

*Vytautas Civinskis studijų Leipce metu.
Apie 1906 m.*

Dienoraštyje išbarstyta nemažai studento įspūdžių apie žymųjį dėstytoją. Wundto pavardę Civinskis bene pirmą kartą pamini 1905 m. kovą, planuodamas, kokius dalykus studijuos Leipce vasaros semestre (vok. *Sommer Semester*) (C29, 25)⁴. Laiške buvusiam bendramokslui Civinskis nurodo tokias šio semestro datas: „nuo 25/12 balandžio iki 1/13 rugpjūčio“⁵ (C25, 84). Kitame laiške 1905 m. pavasarį Civinskis rašo, kad į Leipce atvyko 1905 m. balandžio 26 d., jau buvusi viena paskaita, o kitos prasidėsiančios pirmadienį, gegužės 1-ąją (C29, 58). Tikriausiai netrukus jis ėmė lankyti ir Wundto dėstomas psichologijos paskaitas (C29, 62). Vienoje iš pirmųjų buvo nemaloniai nustebeš, mat jam numatytą vietą buvo užėmęs kitas asmuo (C29, 62). Šis nesusipratimas, matyt, buvo išspręstas, nes vėliau jo neminėjo.

Kai lankė Wundto paskaitas, Civinskis jį minėjo dažniau už kitus dėstytojus. Kai kada tai tik užuominos, kitur pateikė platesnę informaciją apie jų turinį ar dalijosi kokiais nors

³ Remiantis Vytauto Civinskio Leipco universiteto studijų knygėlės duomenimis (šaltinis VUB RS F8-3666).

⁴ Čia ir toliau skliausteliuose pateikiami kodai C29, C40 ir pan. – tai nuorodos į rankraščius, kurių saugojimo šifrai atitinkamai yra VUB RS F1-D1029, VUB RS D1040 ir t. t. Skaitmuo po kablelio – lapo numeris.

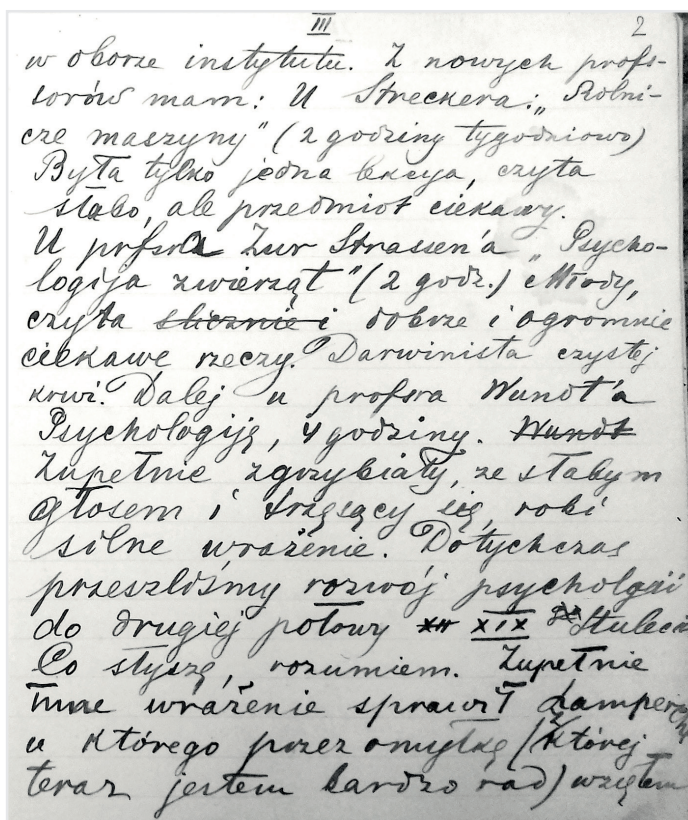
⁵ Datos *Dienoraštyje* nurodytos ir pagal senąjį kalendorių, kuris galiojo Rusijoje (šis buvo 13 dienų „atsilikęs“), ir pagal naująjį, kuris galiojo Vokietijoje. *Dienoraščio* įrašė skaičius 13 taisytas, atrodo, į 19, taisyto priežastis neaiški.

su jomis susijusiais išpūdžiais. *Dienoraštyje* yra ir užrašytų tvarkaraščių su Wundto bei kitų paskaitų laiku.

Analizuojant pirminį šaltinį, užfiksuoti ir susisteminti Wundto pavardės minėjimai. Visi pastebėti svarbesni įrašai toliau pateikiami chronologine tvarka. Daugiakalbis Civinskio tekstas išverstas į lietuvių kalbą, išnašose pateikti įrašai originalo kalba ir kai kurių detalių komentarai, o nuosekliau medžiaga komentuojama tolesniame skyrelyje.

2 pav.

Vytauto Civinskio Dienoraščio lapas, kuriame minimas W. Wundtas (C30, 02)

„Pas Wundtą vis sudėtingiau, Lokk, Berkely, Hume ir t. t. iki XIX šimtmečio.“⁶

„Dar [mokausi] pas prof. Wundtą 4 valandas. Wundtas visai susenęs, silpnu balsu, kretantis, daro stiprų išpūdį. Iki šiol išėjome psichologijos vystymąsi iki antrosios XIX amžiaus pusės. Ką nugirstu, suprantu.“⁷

⁶ „Wundt coraz trudniejsze, Lokk, Berkely, Hume etc... do XIX stulecia“ (C29, 68). Matyt, turėta omenyje filosofai Johnas Locke'as (1632–1704), George'as Berkeley (1685–1753), Davidas Hume'as (1711–1776).

⁷ „Dalej u profsra Wundt'a Psychologiję, 4 godziny. Wundt zupełnie zgrzybiały, ze słabym głosem i trzęsący się, robi silne wrażenie. Dotychczas przeszliśmy rozwój psychologii do drugiej połowy XIX stulecia. Co słyszę, rozumiem“ (C30, 2).

„Sunkiausiai sekasi psichologija, tačiau Wundtas ilgai [numanoma: negyvens], neverta atidėlioti.“⁸

„Wundto psichologija įspūdinga, daug merginų, bet ligi šiol tik Psichologijos istorija. Visai senas ir silpno balso. Beveik viską suprantu (4 val.).“⁹

„Wundtas įdomiai apie pojūčius.“¹⁰

„Wundtas apie pojūčius sako, kad iki 4–6 metų žmogus jų į atmintį neišsirašo. Tikrai. Šiandien tikrinausi galvą [atmintį], nieko ypatingo neradau.“¹¹

„Wundtas rodė įdomius bandymus.“¹²

„Wundtas kalbėjo apie min.[imalius] ir maksimalius pojūčius, apie skyrimo [diferencinį] slenkstį, rodė prietaisus.“¹³

„Wundtas ir vėl suko spalvotas lentutes, kalbėjo apie Vagnerio dėsnio¹⁴ pasekmes [?].“¹⁵

„5–6 [val.] dėsto *Leipcigo druska*, Wundtas, psichologiją. Gan sudėtingas, tačiau tikriausiai įdomiausias dalykas iš visų. Jau išėjome istorinį įvadą (tai man vis primindavo Vinogradovo¹⁶ vadovėlių), dabar nagrinėjame penkis jutimus. Dažnai rengia eksperimentus, dėsto gerai, bet jau visai senelis ir balsas nusilpęs, todėl ne viską girdžiu būdamas salės viršutinėse eilėse (dėsto didžiojoje auditorijoje – daugiau nei 400 vietų). Įdomu, kad šiose paskaitose dažnai dirbame su matematinėmis formulėmis, tokiomis kaip: pojūtis lygu (proporc. koeficientas) [dauginta] iš stimulo logaritmo, $E = k \log$ (Fechnerio¹⁷ psichofizikos dėsnis).“¹⁸

„Wundtas tęsia apie klausą.“¹⁹

„Wundto [paskaitoje] [buvo] įdomu.“²⁰

„Wundtas apie nuotaikas.“²¹

⁸ „Najtrudniej daje się Psychologia, ale Wundt długo [iškirpta] nie warto odkładać“ (C30, 5).

⁹ „Wundt Psychologija, wrazenie robi, dóžo facetek, ale dotychczas przechodzím tylko historję psychologii. Zupelnie stary i ze słabym głosem. Prawie wszystko rozumiem (4 g.[odziny])“ (C30, 15–16).

¹⁰ „Wundt ciekawo o wrazeniach“ (C30, 22).

¹¹ „Wundt o wrazeniach zmyslowych mówi, że do 4–6 lat człowiek nie zapisuje tego do pamięci. Prawda. Egzaminowałem dziś głowę i nic osobliwego nie znalazłem“ (C30, 23).

¹² „Wundt pokazywał ciekawe versuchy“ (C30, 24).

¹³ „Wundt mówił o min. i maximalnych wrazeniach, o unterschids Schwellen, pokazywał instrumenty“ (C30, 37–38).

¹⁴ Tikriausiai tai psichologas gamtininkas Vladimiras Aleksandrovičius Vagneris (1842–1934), tyręs gyvūnų instinktų prigimtį.

¹⁵ „Wundt dalej kręcił pstrokatę tabliczki, gadał o znaczeniach Wagnerowego prawa“ (C30, 44–45).

¹⁶ Gali būti Piotras Andrejevičius Vinogradovas (1844–1909), pedagogas ir vadovėlių autorius; sudarė kelis lotynų kalbos vadovėlius (pirmas leidimas 1895 m.) ir lotynų–rusų kalbų žodynų, tikriausiai Civinskis turėjo omenyje, kad paskaitose girdi daug terminų, kilusių iš lotynų kalbos.

¹⁷ Bouguerio, Weberio ir Fechnerio dėsnis, žr. (Bagdonas ir Bliumas, 2019).

¹⁸ „V–VI читает соль Лейпцига, Wundt „Психологию“. Довольно трудный, но, пожалуй, самый интересный предмет. Прошли уже историческое введение (где опять часто припоминался Виноградов) и теперь занимаемся 5ю чувствами. Часто устраивает эксперименты, читает хорошо, но совсем старик и голос слаб, так что кой-чего неслышно на галерке (читает в самой большой аудитории – более 400 мест). Забавно, что на этих лекциях часто имеем дело с математическими формулами, в роде: Ощущение = (коэффициент пропорц.) на lg внешнего раздражения $E = k \log$ (психофизический закон Фехнера)“ (C30, 59–60).

¹⁹ „Wundt dalej o sluchu“ (C30, 78).

²⁰ „U Wundta ciekawo“ (C30, 123).

²¹ „Wundt o nastrojach“ (C30, 125).

„Wundtas vykdė labai įdomius eksperimentus: dabar studijuojame paprastus jausmus, tokius kaip bloga ar gera nuotaika, susijaudinimas, nusiraminimas. Šiandien – apie tokių jausmų atspindėjimą mimikoje ir vidaus fiziologiniuose procesuose. Bandymas darytas su kažkokiu italu daktaru, jo pulsas per labai sudėtingus prietaisus fiksuotas ant begalinės juostos. Pirma jis turėjo įsivaizduoti ką nors malonaus, paskui nemalonaus, paskui suvalgyti šaukštą aviečių uogienės, vėliau išgerti dozę chinosis²². Be abejo, dėl nepalankios blaškančios subjekto aplinkos rezultatai nebuvo puikūs, bet vis dėlto leido suprasti sudėtingų psichologijos metodų esmę.“²³

„Wundtas pradėjo temą „pojūčiai“, šiandien apie paprasčiausius, muzikinius. Pūtė dūdeles ir taip toliau.“²⁴

„Šiandien daug ko nesupratau, [ką skaitė] Wundtas.“²⁵

„Wundtas pradėjo apie afektus.“²⁶

„Wundtas dėsto naujosios filosofijos istoriją. Užvakar surengėme jam didžiules ovacijas auksinio doktorato²⁷ proga. „Ponui slaptajam tarėjui profesoriui Wundtui Valio! Valio! Valio! O jis į tai: Mūsų Leipzigo *Alma Mater* Valio! Valio! Valio! Labai simpatiškas seneliukas.“²⁸

„Ak, Weiningeris pradeda mane nuvilti, [rašo taip], tarytum psichologai būtų aukštesni už dėsnius ir galėtų jų nepaisyti. Ir Wundto fiziologinės psichologijos nepripažįsta. Ko gera, čia bus tuščias reikalas, bandymas kurti pseudomokslą. O dar drįsta minėti Darwiną, Hertwigą, Nägeli'į²⁹ ir kitus!“³⁰

„Wundtas metė mažą akmenėlį į jo metafizinį daržą.“³¹

²² Chininas, chinmedžio (*Cinchola*) žievės alkaloidas, pasižymintis kartumu. XIX a. naudotas maliarijai gydyti.

²³ „Очень интересные опыты проводил Wundt: изучаем теперь простые чувства, как дурное и хорошее настроение, возбуждение, успокоение. Сегодня – отражение таких чувств в мимике и внутренних физиологических процессах. Опыты производились над каким то д-ром итальянцем, пульс которого наносился через очень сложные приспособления на безконечный ремень. Сначала он должен был вообразить себе, что-нибудь приятного, потом неприятного, потом съесть ложку малинового варения и принять порцию хины. Конечно, результаты, в виду неподходящей развлекающей субъекта обстановки, были не блестящи, но все таки дали понятие о сложных психологических методах“ (C30, 137).

²⁴ „Wundt zaczął „чувственные представления“, dziś o najmniej skomplikowanych, muzykalnych. Grał na dudkach, etc.“ (C30, 173).

²⁵ „Dóžo dziś u Wundta nie zkapowałem“ (C31, 23).

²⁶ „Wundt zaczął o afektach“ (C31, 72).

²⁷ Išskilmės, rengiamos nuo daktaro laipsnio suteikimo praėjus 50 metų.

²⁸ „Historię nowej Filozofii u Wundta. Pozawczoraj urządziliśmy mu ogromną owację z powodu złotego doktoratu. „Herr Geheimrat prof. Wundt Hoch! Hoch! Hoch! Na co on: Unsere Almae Mater Lipsiensi Hoch! Hoch! Hoch! Wogule symptyczny staruszek“ (C32, 123).

²⁹ Išvardytos mokslininkų, propagavusių evoliucijos teoriją ir skirtingai supratusių jos esmę, pavardės: anglų gamtininkas Charlesas Darwinas (1809–1882); vokiečių zoologai broliai Oscaras (1842–1922) ir Richardas Hertwigai (1850–1937); šveicarų botanikas Carlas Wilhelmas von Nägeli'is (1817–1891).

³⁰ „E, padać Weininger w mych oczach zaczyna. <...> Głównie „namь законы не писаны“, niby to psychologom. I Wundt'a nie przyznaje physiologicznej psychologii. Czy nie jest to tylko „покушение сь негодными средствами“ – wleźć na cudzę terytoryję nauki. A jeszcze Darwin, Hertwig, Naegeli'ego i C° wspomina“ (C46, 140).

³¹ „Wundt zapuscił w jego [Lippsa] metafizyczny ogródek mały kamuszek“ (C30, 201). Šalia šios citatos Cinvinskio vėliau pažymėta: „apie Lippsą, bet ne tą, kuris Leipzige“. Turimi galvoje tuo metu Miunchene dirbęs Theodoras Lippsas (1851–1814) ir Leipzige dėstęs jo pusbrolis Gottlobas Friedrichas Lippsas (1865–1931), abu buvę Wundto mokiniai.

Dienoraščio įrašų komentarai

Dienoraščio įrašų vertė, žvelgiant Lietuvos ir platesniame mokslo istorijos kontekste. Išanalizavus iki šiol publikuotus atitinkamo turinio straipsnius galima teigti, jog tai vienintelis žinomas atvejis, kai studentas iš Lietuvos dienoraštyje užrašė betarpiškus savo įspūdžius apie Wundtą ir jo psichologijos paskaitas Leipcege. Dauguma įrašų nėra labai išsamūs. Visgi jie teikia informacijos tiek apie aprašomus dalykus, tiek apie patį dienoraštininką, juos galima tirti įvairiais aspektais. Žvelgiant plačiau, jie papildoma kitų Wundto amžininkų, psichologiją studijuojančių studentų ir vizituojančių kolegų, atsiliepimus. Daugiausia žinoma ir publikuota vizituojančių akademikų – Emilio Durkheimo, Alfredo Grafė (Nicolas et al., 2002), Jameso M. Cattello (1888) ir kitų – įspūdžių ir komentarų, atskleidžiančių Wundto veiklą institute įvairiais laikotarpiais. Jie, greta faktų konstatavimo, teikia profesionalius vertinimus ir psichologijos dėstyto rekomendacijas, daro apibendrinimus. Civinskio žvilgsnis – ką tik gimnaziją baigusio jaunuolio, besidominčio psichologija greta pagrindinės specialybės. Tai – tam tikras jų išskirtinumas.

Kaip teigia Andy Byfordas (2008, p. 277–278), psichologija, kaip filosofijos dalyko (*filosfskaia propedevtika*) dalis, dėstyta tik Rusijos imperijos klasikinėse gimnazijose nuo 1905-ųjų rugsėjo. Visgi keli konkretūs įrašai („Sunkiausiai sekasi psichologija“, „Beveik viską suprantu“, „Šiandien daug ko nesupratau, [ką skaitė] Wundtas“), o ypač – jų visuma rodo, kad Civinskis, 17-metis Rusijos imperijos realinės gimnazijos 1904 m. absolventas, papildomai lavinęsis namų sąlygomis, pakankamai gerai moka vokiškai ir turi reikiamus pagrindus, kad galėtų lankyti Wundto paskaitas, nors, kad suprastų jų turinį, jam tenka padėti pastangų.

Paskaitų turinys. Iš publikuojamų *Dienoraščio* citatų įmanoma nuspėti, apie ką kalbėta paskaitose. Kaip matyti, Wundtas pradeda nuo istorijos ir eina nuo paprastesnių temų (jutimai) link sudėtingesnių: muzikos suvokimo, emocijų. Temos ir jų eiliškumas artimi tam, ko ir kokia tvarka iki šiol tradiciškai mokoma Psichologijos įvado paskaitose.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kaip buvo pateikta psichologijos istorija: kaip subdisciplinos filosofijos sudėtyje. Kitaip sakant, Wundtas psichologijos, ją dėstydamas, nesusiaurina iki eksperimentinės. Jis pradeda nuo Locke'o, Berkeley, Hume'o, kalba apie „naujosios filosofijos istoriją“³². Šis liudijimas patvirtina, kad Wundtas nesiekė atsiriboti nuo filosofinių eksperimentinės psichologijos ištakų. Štai kaip situaciją apibūdino prancūzakalbis akademikas, vėliau Liuvono universiteto psichologijos dėstytojas Alfredas Grafė, rašydamas apie 1886 m. vasaros semestrą: „[Leipcege] jie siūlo mažiau praktinių eksperimentinės psichologijos kursų nei filosofijos istorijos. Taip yra todėl, kad studentas, norintis pasiekti sėkmę eksperimentinėje psichologijoje, turi filosofijos žinias derinti su plačiu kai kurių kitų dalykų (pavyzdžiui, fizikos matematikos ar fiziologijos) išmanymu, kad galėtų suformuluoti pagrįstas hipotezes apie psichinio gyvenimo paslaptis“ (cit. pagal Nicolas S. et al., 2002, p. 210). Kaip ir sako dienoraštininkas, pradedantiesiems šios paskaitos „leido suprasti sudėtingų psichologijos metodų esmę“, tačiau kartu juos įkontekstino kur kas platesnės problematikos lauke.

³² Tikriausiai tai – sąmonės ir savimonės filosofija.

Civinskio pastaba „Įdomu, kad šiose paskaitose dažnai dirbame su matematinėmis formulėmis“, primena, kad jis buvo baigęs realinę gimnaziją. Jam pažįstamų gamtamokslinių metodų, formulių ir skaičiavimų taikymas psichikos reiškiniams pažinti tikriausiai buvo patrauklus ir suprantamas. Tai galėjo būti svarbi priežastis, įkvėpusi jį ir vėliau taikyti eksperimentinės introspekcijos metodą jausminių būsenų stebėjimui (apie tai žr. Almonaitienė ir Girininkaitė, 2021).

Įrašas apie emocijų tyrimą – kiek išsamesnis. Gali būti, kad Civinskiui jis padarė įspūdį ir taip pat paskatino vėliau imtis savo paties emocijų fiksavimo. Kalbant apie Wundto įtaką emocijų tyrimui, dabar dažniausiai akcentuojami jo institute atlikti nežodinės jų išraiškos tyrimai (Blumenthal, 1985). Aprašytas Wundto rodytas eksperimentas yra artimas jiems: tiriamajam pateikiamas emocijas sukeliantis dirgiklis (chinos, uogienės) ir stebima organizmo fiziologinė reakcija (rašoma ant „bėgalinės juostos“).

Wundto asmenybė. Kaip minėta, pirmieji *Dienoraščio* įrašai, kuriuose minimas Wundtas, datuoti 1905 m. kovo mėn. (C29, 24–25). Jie atspindi būsimo vasaros semestro studijų Leipcige planavimą. Pirmi įrašai apie Wundto paskaitas nerodo, kad jos Civinski būtų ypač sudominusios, veikiausiai jis mini Wundtą kaip sutiktą įžymybę, kurią *Dienoraštyje* verta paminėti.

Dienoraštį rašęs studentas atkreipė dėmesį į Wundto amžių, kuris iš tiesų jau buvo solidus. Civinskio studijų Leipcige metu Wundtas buvo įžengęs į aštuntąjį gyvenimo dešimtmetį. Tačiau jis iki pat gyvenimo pabaigos, 1920-ųjų, išliko aktyvus tyrėjas. Wundtas gavo emerito statusą 1915 m., o paskaitas universitete baigė skaityti 1917 m. Pasak Maxo Wertheimerio (2011, p. 83), „[J]is buvo taip paniręs į tyrinėjimus, kad analizavo netgi savo psichologinius išgyvenimus, kai jau sunkiai sirgo ir artėjo prie mirties; vienu metu netgi teigė besidomintis mirties proceso potyriais“³³. Tad nuvertinti Wundto 1904–1905 m. skaitytų paskaitų nėra pagrindo.

Tiesa, tokia ilgametė akademinė veikla paskatino įtakingą XX a. vidurio psichologijos istoriką Edwiną G. Boringą (1950) vėlyvuosius Wundto darbus, jo dalinį atsitraukimą nuo eksperimentinės psichologijos interpretuoti kaip senatvėje sumažėjusio pajėgumo padarinį. Tačiau daugelis dabartinių Wundto palikimo tyrėjų su tuo nesutiktų (žr., pavyzdžiui, Robinson, 2013; Kim, 2016).

Civinskio žodžiai „daro stiprų įspūdį“ byloja apie profesoriaus asmenybės įtaigumą, gebėjimą sužadinti studentų tikėjimą jo idėjomis, visų pirma – psichologija kaip mokslu.

Įdomu, kad psichologijos paskaitas mažai pažengusiems studentams – kaip tik tokias Leipcige ir lankė Civinskis – pagal Wundto planą turėjo skaityti ne jis pats, o jo asistentas. Paprastai jis turėdavo juos du, o kai kada ir trečiąjį – „studentams“ (Robinson, 1987). Gali būti, kad Civinskiui pasisekė – studijas Leipcige jis pradėjo tokiu metu, kai Wundtui, dėl jam nepalankių aplinkybių, šias paskaitas teko skaityti pačiam.

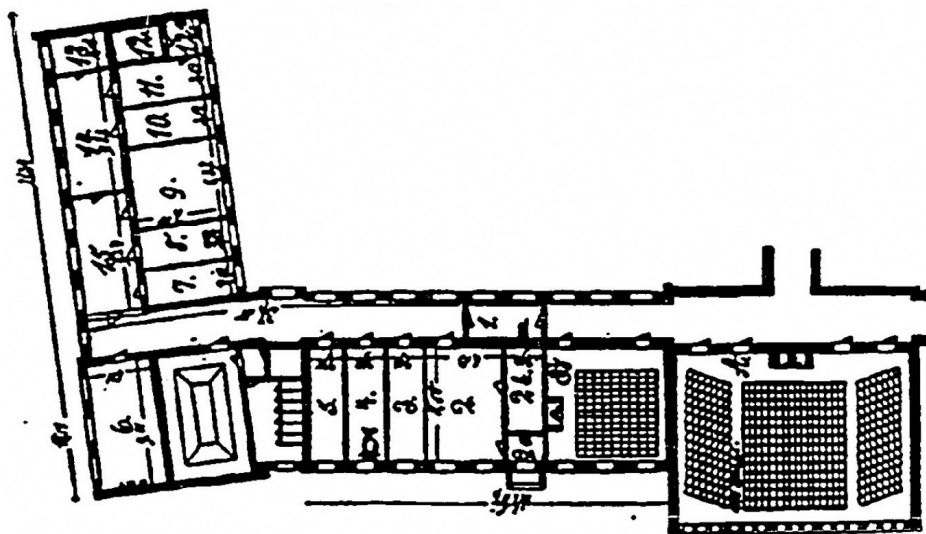
Į šią publikaciją įtrauktos *Dienoraščio* citatos, kaip ir daugelis jame esančių kitų, atspindi **fizinę, socialinę, intelektualinę studijų Leipcige aplinką**. Civinskio studijų

³³ „His dedication went so far that he analyzed his psychological experiences when he was very seriously ill and near death; at one point in his life he expressed interest in the idea of experiencing the process of dying.“

Leipzige metais Eksperimentinės psichologijos institutas po 1892–1897 m. universiteto pastatų rekonstrukcijos jau veikė naujose patalpose, aprūpintose pagal to meto standartus puikia įranga. Jame buvo dvi didžiulės, 98 ir net 492 vietų auditorijos (Robinson, 1987, p. 225). Pastarąją tikriausiai ir mini dienoraštininkas, apgailestaudamas, kad ne viską girdi iš „viršutinių eilių“.

3 pav.

Eksperimentinės psichologijos instituto Leipzigo universitete patalpų planas. 1896 m. Dešinėje – Civinskio minima didžioji auditorija. Šaltinis: W. Wundt. Das Institut für experimentelle Psychologie. Festschrift zur Feier des 500-jährigen Bestehens der Universität Leipzig (Leipzig: Rektor u. Senat der Universität, 1909), vol. 4: Die Institute und Seminare der Philosophischen Fakultät an der Universität Leipzig. 1. Die philosophische und die philosophisch-historische Sektion, 118–133; 123. Autorės dėkoja kolegai David Kent Robinson už sudarytą galimybę publikuoti šią iliustraciją.

Civinskio pastaba, kad Wundto paskaitų metu auditorijoje daug merginų – įdomi švietimo istorijos požiūriu. Tiesa, neaišku, su kuo, sakydamas „daug“, dienoraštininkas lygino merginų dalyvavimą Wundto paskaitose. 1905 m. įrašas apie Wundto „auksinio doktorato“ paminėjimą paskaitos metu atspindi akademinėje aplinkoje gyvavusias tradicijas – formalų ir neformalų dėmesį svarbioms akademinės karjeros sukaktims.

Kai kurie *Dienoraščio* įrašai liudija vykus gyvas diskusijas tarp skirtingus požiūrius turėjusių akademikų. Štai Civinskis pažymi, kad paskaitos metu „Wundtas metė nedidelį akmenėlį“ į [Theodoro] Lippo „metafizinį daržą“. Tai nepalieka abejingų ir studentų: „Kalbėjau truputį apie Lippą su serbu.“ Iš šio ir kitų įrašų matyti, kad studijų aplinka Leipzige tuo metu buvo daugiakultūrė, o studentų diskusijos apėmė ne tik Leipzigo profesorių idėjas. Theodorą Lippą Miunchene 1904 m. lankė Edmundas Husserlis, ten

ieškota psichologijos ir fenomenologijos sąlyčio taškų (Salvia, 2015). Darytina prielaida, kad vokiečiai akademinė erdvė, lėmusi glaudžius ryšius tarp daugelio universitetų, bei daugiakultūriškumas, be kita ko, skatino intelektualinį studijuojančio jaunimo iš įvairių šalių augimą.

Panašu, kad Civinskis naujomis jam žiniomis bei jų apmąstymais dalydavosi su pažįstamais. Kiek dažniau jo minėta pavardė – taip pat iš Rusijos imperijos į Leipcigą atvykusio studento Oblajevo (tikslėnių žinių apie jį kol kas nerasta). *Dienoraščio* puslapiuose matomos ir kitų asmenų, su kuriais Civinskis galėjo pasikalbėti ir apie Wundto paskaitas, pavardės. Tai, pavyzdžiui, kraštietis, Tartu universiteto studentas Antanas Purėnas (1881–1962), vėliau tapęs vienu iš nepriklausomos Lietuvos švietimo politikos formuotojų, su kuriuo Civinskis artimai bendravo.

Paties studento pasirengimas – dar vienas galimas *Dienoraščio* analizės aspektas. Kaip teigia Byford (2008, p. 277–278), psichologija, kaip filosofijos dalyko (*filosfskaia propedevtika*) dalis, dėstyta tik Rusijos imperijos klasikinėse gimnazijose, ir tik nuo 1905-ųjų rugsėjo. Visgi keli konkretūs įrašai („Sunkiausiai sekasi psichologija“, „Beveik viską suprantu“, „Šiandien daug ko nesupratau, [ką skaitė] Wundtas“), o ypač – jų visuma rodo, kad Civinskis, 17-metis Rusijos imperijos realinės gimnazijos 1904 m. absolventas, papildomai lavinęsis namų sąlygomis, pakankamai gerai moka vokiškai ir turi reikiamus pagrindus, kad galėtų lankyti Wundto paskaitas, nors, kad suprastų jų turinį, jam tenka padėti pastangų.

Nors po 1906 m. Civinskis į Leipcigo universitetą negrįžo, o pasirinktas kitokias, veterinarijos, studijas tęsė Berlyne ir vėliau Tartu, Wundto paskaitų įspūdžiai ir jo įtaka buvo ilgalaikiai. Net praėjus keleriems metams Civinskis keliskart minėjo jo pavardę, pavyzdžiui, kritikuodamas nusipirktą Otto Weiningerio (1880–1903) knygą. Su tuo susijęs vėliausias pastebėtas Wundto paminėjimas *Dienoraštyje*, datuojamas 1909 m. pradžia (C46, 140). Be kita ko, tai rodo Civinskio smalsumą, užsidegimą siekti žinių ar net aistrą gilintis į rūpimus klausimus studijuojant filosofiją ir psichologiją.

Apibendrinimas

Vytautas Civinskis (1887–1910) – vienintelis šiuo metu žinomas studentas iš Lietuvos, užrašęs savo, kaip amžininko, įspūdžius apie 1905 m. lankytas Wundto psichologijos paskaitas Leipcigo Eksperimentinės psichologijos institute. Tai daugiau kaip 20 įrašų, nuo vieno sakinio iki maždaug puslapio apimties, išsimėčiusių tarp kitų jo *Dienoraštyje*. Jau vien pats tokių įrašų egzistavimo faktas gana svariai papildė Lietuvos psichologijos istoriją. Tai įspūdžiai, rašyti labai jauno žmogaus, kurie negali pretenduoti į brandžią diskusiją akademiniais klausimais. Tačiau jie originaliai papildė kitus žinomus, daugiausia Wundto institutą vizitavusių medikų, psichologų, akademikų, įspūdžius, užrašytus lankymosi metu ar netrukus po to.

Civinskio *Dienoraščio* įrašai atspindi kai kuriuos Wundto paskaitų formas ir turinio ypatumus: dėmesį filosofiniam eksperimentinės psichologijos pagrindui, psichofiziologijai,

kelių jo demonstruotų eksperimentų detales, įvairių priemonių (dūdelių, uogienės ir kt.) ir prietaisų naudojimą jų metu. Wundto asmenybė Civinskiui pasirodė charizmatiška, ji paliko įspūdį ilgam. *Dienoraščio* įrašai taip pat atskleidžia tuometinio Leipzigo akademinio gyvenimo veržlumą, daugiakultūriškumą, studijų tarpdiscipliniškumą, kartu – studentui iš Lietuvos ten atsiveriančias galimybes ir jo pajėgumą visavertiškai jomis pasinaudoti.

Ribotumai

Ribota straipsnio apimtis skatino susitelkti į pagrindinį tikslą – Civinskio lankyto Wundto psichologijos paskaitų aptarimą. Todėl liko tik fragmentiškai paminėti kiti Leipzige jo studijuoti dalykai, neįtraukta daug įdomių Civinskio pastebėjimų bei įspūdžių, susijusių su studijomis Leipzige. Tai – ateities tyrimų objektas.

Taip pat į šį straipsnį iš Civinskio *Dienoraščio* galimai pakliuvo ne visi reikšmingi Wundto paminėjimai, išsibarstę daugiakalbiame didelės apimties, kol kas sistemškai neištirtame *Dienoraštyje*: skaityti daugiakalbį rankraštį yra itin daug atidumo, didelių laiko sąnaudų reikalaujantis darbas. Tačiau, autorių požiūriu, aktualu jau dabar besidominčią Lietuvos psichologijos istorija akademinę bendruomenę supažindinti su atliktais *Dienoraščio* tyrimais, o ateityje juos, tikėtina, papildys nauji atradimai.

Šaltiniai

- C29 – VUB RS, F1-D1029, Vytauto Civinskio *Dienoraštis*, t. VII, 1905 m.
C30 – VUB RS, F1-D1030, Vytauto Civinskio *Dienoraštis*, t. VIII, 1905 m.
C31 – VUB RS, F1-D1031, Vytauto Civinskio *Dienoraštis*, t. IX, 1905 m.
C46 – VUB RS, F1-D1046, Vytauto Civinskio *Dienoraštis*, t. 29, 1908–1909 m.
LMAVB RRS, f. 194, b. 10, Vytauto Civinskio *Dienoraštis*, 1904 m.
VUB RS F8-3666, Vytauto Civinskio, Leipzigo universiteto studento, studijų knygelė, 1905–1906 m.

Literatūra

- Almonaitienė, J. ir Girininkaitė, V. (2021). Wilhelmo Wundto paskaitų atspindžiai Vytauto Civinskio *Dienoraštyje*: savistabos taikymas emocinių reiškinių pažinimui. *Psichologija*, 63, 137–152. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2021.32>
- Bagdonas, A. ir Bliumas, R. (2019). *Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas*. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Bagdonavičius, V. (1988). Romano Bytauto filosofinių pažiūrų bruožai. *Problemos*, 39, 67–75.
- Byford, A. (2008). Psychology at high school in late imperial Russia (1881–1917). *History of Education Quarterly*, 48 (2), 265–297. <https://doi.org/10.1111/j.1748-5959.2008.00143.x>
- Cattell, J. M. (1888). The psychological laboratory at Leipsic. *Mind*, 13, 37–51.
- Genzelis, B. (1988). Filosofinių idėjų poreikis XX amžiaus pradžios Lietuvoje ir Romanas Bytautas. *Problemos*, 39, 108–110.
- Girininkaitė, V. (2019). *Kalbų ir kultūrų sąveika keliakalbio idiolekte. Atvejo analizė: Vytauto Civinskio Dienoraštis (1904–1910)*. [Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas].
- Gučas, A. (1968). *Psichologijos raida Lietuvoje (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia)*. Mintis.
- Nicolas, S. et al. (2002). French Descriptions of Wundt's Laboratory in Leipzig in 1886. *Psychological Research*, 66, 208–214. <https://doi.org/10.1007/s00426-002-0087-4>

Plečkaitis, R. (2000). Filosofija Lietuvos universitete. *Filosofija, Sociologija*, 4, 3–15.

Robinson, D. K. (1987). *Wilhelm Wundt and the Establishment of Experimental Psychology, 1875–1914: The Context of a New Field of Scientific Research*. [Doctoral dissertation, University of California, Berkeley]. ProQuest Dissertations & Theses Full Text, pg. n/a.

Salvia, S. (2014). Theodor Lipps in Breslau (1890–1894). Between Experimental Psychology and “Geistesphilosophie”. In J. Harasimowicz (Hrsg.), *Die Universität Breslau in der europäischen Kultur des 19. und 20. Jahrhunderts* [*The University of Breslau in the European culture of the 19th and 20th centuries*] (pp. 381–390). Breslau / Wrocław.

Wertheimer, M. (2011). *A Brief History of Psychology*. Taylor & Francis.